

Јелена Катрина,¹
Докторанд,
Правни факултет Универзитета у Нишу

UDK: 340.12
DOI: 10.5281/zenodo.14425317
Прегледни научни чланак
Примљен: 30. 10. 2024.
Прихваћен: 06. 11. 2024.

ПРИРОДНО ПРАВО КАО ОКВИР ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРИРОДНИХ ПРАВА

Апстракт: Рад анализира природно право као филозофски оквир за остваривање природних права, истичући моралну основу тих права која их чини универзалним и неotuђивим. Циљ рада је да се кроз теоријску анализу укаже на то како се природна права, која произилазе из саме људске природе, могу остварити кроз природни закон, чак и у одсуству законске принуде. Коришћене методе укључују анализу ставова класичних правних теоретичара попут Св. Томе Аквинског и Џона Лока, који су развијали идеју природних права у складу са моралним поретком, односно да су природна права неодвојива од моралног поретка. Рад се такође ослања и на теорије савремених правних мислилаца, попут Џона Финиса, који наглашава да природна права не захтевају државну заштиту да би била валидна, већ се темеље на универзалним моралним нормама. Оваква анализа показује да је за остваривање природних права кључна њихова усклађеност са општим добром, као и морална одговорност појединаца. Закључује се да природна права остварују свој пуни значај кроз њихову универзалност и усклађеност са моралним вредностима које превазилазе конкретне законске норме.

Кључне речи: природно право, природна права, морални императив, универзалност права, морална обавеза.

1. Увод

Природно право, као морални и филозофски концепт, поставља универзалне стандарде који надилазе временске и просторне границе. У основи природно право представља идеју да постоје морални принципи и правила која произилазе из саме људске природе, из логике, разума

¹ milanovic.jelena.ni@gmail.com

или божанског поретка, и која су изнад људских закона. Природно право поставља основу за тврдњу да постоје непроменљиви морални принципи који надилазе законе које постављају људи и државе, односно како је тврдио Тома Аквински: "Природни закон је део вечног закона; то је светлост разума урезана у људску природу" (AquinoT, 1999: I-II, q. 90, a. 2).

Унутар оквира природног права, развија се концепт природних права – права која сви људи поседују самим чином рођења, без обзира на било коју друштвену или политичку структуру. Ова права се сматрају неотуђивим и универзалним, што значи да би их свака власт морала признавати и штитити. Међутим, кроз историју, природна права су интерпретирана на различите начине, често доводећи у питање која су права заиста дата сваком појединцу од тренутка рођења, а која су резултат друштвеног развоја или моралног сазревања, и какав је однос тих права и друштвених норми.

У средишту ове дискусије налази се разлика између права која су "дата" и права која су "задата". Природна права која су "дата" често се описују као урођена и универзална, права која не зависе од воље или закона било које власти. Тако је право на живот и слободу, често виђено као основно, дато право сваког појединца, како је то формулисао Џон Лок, који је тврдио "да људи, по природи, имају савршену слободу да уређују своје поступке у складу са законима природе" (Лок, 2002: 51), чиме је јасно поставио темељ за идеју да су одређена права својствена сваком људском бићу, те да она произлазе из њихове природе као рационалних бића.

Николај Хартман, немачки филозоф, наглашавао је да човеку нису само права "дата", већ и задаци које мора да испуни кроз морални напор и социјалну одговорност. Он је тврдио да "човеков задатак није само да ужива у својим правима, већ да их препозна и развије кроз живот." (Hartmann, 2004: 80) Хартманова филозофија подразумева идеју да права могу бити нешто што се развија и задобија, што проширује традиционално разумевање природног права као непроменљивог скупа датих права.

Природно право, према Томи Аквинском, представља скуп моралних принципа заснованих на људском разуму, а њихова крајња сврха је усмеравање појединца и заједнице ка *bonum commune* – општем добру. Природна права су кључни део овог процеса, јер пружају основу за заштиту индивидуалних слобода, али та права не могу бити схваћена изоловано од ширег друштвеног контекста.

Полазећи од идеја истакнутих филозофа права, покушаћемо да одговоримо на питање да ли су нека права заиста универзално дата свим људима, или су сва права на неки начин задаци који се остварују кроз друштвену интеракцију и моралну одговорност, и да ли могу бити остварена у потпуности без усклађивања са општим добром.

2. Људска права као природна права

У савременој правној теорији, људска права се често поистовећују са природним правима, што се огледа у њиховом универзалном карактеру и неотуђивости. Према класичној филозофији природног права, природна права су она права која произилазе из саме људске природе. У основи, то су права која су независна од било каквог закона или политичког ауторитета, јер су укоренењена у моралном и природном поретку. Овај концепт представља основу за савремене идеје о људским правима, које се често схватају као скуп права која припадају свим људима, без обзира на њихову нацију, културу или веру.

Један од кључних принципа природног права јесте да су одређена права својствена људима, односно да су им дата самим рођењем. Ова права нису резултат друштвеног уговора или законског система, веће су према Џону Локу "основна права која су природна у том смислу да произилазе из суштине људске егзистенције." (Лок, 2002: 121) Лок у својој теорији природног права истиче да су право на живот, слободу и приватну својину фундаментална и неотуђива права, те да "људи имају право на савршену слободу да уређују своје поступке и располажу својом имовином како желе, унутар граница закона природе". (Лок, 2002: 127)

Овај Локов став поставља основу за модерни концепт људских права. Универзалност и неотуђивост људских права директно произилазе из ових природних права, јер су она својствена сваком човеку и не зависе од закона или политичког уређења. Декларација о правима човека и грађанина из 1789. године и Универзална декларација о људским правима из 1948. године ослањају се на ову филозофску идеју, признајући да сва људска бића имају једнака права која су урођена и не могу бити одузета.

Међутим, концепт људских права као природних права има и моралне импликације. Природна права не само да осигуравају слободу појединца, већ постављају темеље за моралну одговорност сваког појединца унутар друштва. Ова права, према Томи Аквинском нису пуки

индивидуални привилегији, већ изрази дубљег моралног поретка, и он види остварење природних права кроз призму заједничког добра (*bonum commune*), истичући да права појединаца морају бити усклађена са интересима заједнице. Природна права стога нису само средства за заштиту личних интереса, већ морални задатак – остварење праведног и хармоничног друштва.

Савремене дискусије о људским правима често се усмеравају на питање како се ова права могу заиста остварити у пракси, јер смо често сведоци кршења различитих људских права и слобода у свету. Реализација људских права захтева правни оквир који је укорењен у природном праву, јер људска права нису једноставно резултат политичке воље, већ израз универзалних моралних принципа. Према природном праву, основна људска права – као што су право на живот, слободу, образовање и једнакост – морају бити признати и заштићени кроз институције које осигуравају њихово спровођење. Тако право на слободу изражавања, које је једно од кључних људских права, директно произилази из идеје о природној слободи сваког појединца. Ово право омогућава људима да слободно изражавају своје мишљење, али такође намеће моралну одговорност да та слобода не угрожава опште добро или слободе других. Овде долази до изражаја важност природног права као основног регулатора слобода – оно поставља границе унутар којих људска права могу бити остварена на начин који је праведан и у складу са заједничким интересима друштва.

Дакле, људска права као природна универзална права која припадају сваком појединцу, не могу се потпуно разумети без ослањања на природно право, јер природна права пружају темељ за људска права, наглашавајући да су она укорењена у људској природи и да су неотуђива, без обзира на законске или политичке промене. Кроз призму природног права, људска права добијају моралну и правну димензију која осигурава њихову заштиту и примену у савременим друштвима. Ово схватање људских права поставља оквир за њихову реализацију, не само као индивидуалних слобода, већ и као интегралног дела моралног поретка и општег добра.

3. Морални императив природних права

Природна права се не ослањају на законодавне институције већ на моралне принципе, јер управо идеја природног права је да постоји универзални скуп правила који важи за сва људска бића, без обзира

на њихову културу или законодавство које прописује држава у којој живе. Та правила произилазе из људске природе и рационалности, и њихово остварење често зависи од друштвене свести о тим моралним принципима.

Један од кључних аспеката теорије природног права јесте идеја да су природна права морално обавезујућа и да њихово остварење не зависи нужно од државне принуде. За разлику од позитивног права, које се темељи на законима које прописује и спроводи држава, природно право је укоренењено у самој људској природи и разуму, те као такво поседује универзални карактер. Природна права су морални императиви који важе за све људе, у свим временима и културама, независно од конкретних политичких система или правних структура. Ово својство природних права чини их моралним, а не само правним категоријама. Права као што су право на живот и слободу произилазе из моралног поретка који је укоренењен у људској природи. Ова права се не темеље на друштвеним уговорима или законским прописима, већ на универзалним моралним нормама које су препознате путем људског разума.

Правни теоретичар Џон Финис у својим делима о природном праву такође наглашава моралну димензију природних права. Према Финису, природна права не захтевају државну принуду да би била легитимна. Он тврди да права и обавезе које проистичу из природног права имају морални карактер, а њихово поштовање произилази из тога што су у складу са добром за људску природу и заједницу. (*Finnis*, 1982: 59-89) Финисова теорија природног права истиче да се природна права могу остварити и без формалних правних санкција, јер су она израз објективних моралних норми које воде ка испуњењу људског добра.

На пример, право на живот није право које постоји само зато што је законом прописано. Оно је морално право које произилази из саме вредности људског постојања. Држава може да регулише и заштити то право, али оно не зависи од закона или принуде – оно је морални императив. Исто важи и за право на слободу, оно произилази из основне моралне чињенице да су људи слободна бића способна да доносе аутономне одлуке. Као такво, природно право на слободу захтева поштовање не само због правних норми, већ зато што би нарушавање те слободе значило повреду моралног поретка.

Финис такође наглашава да су природна права део ширег моралног оквира који се темељи на концепту људског добра. Он види природна права као оне моралне стандарде који омогућавају људима да остваре

основне аспекте свог бића и потенцијала. Примери за то су право на образовање, право на рад и право на приватност, који нису само правни стандарди, већ морални захтеви који произилазе из људске потребе за самоостварењем, друштвеним животом и заштитом сопствене аутономије. (*Finnis, 1982: 156-170*)

Оно што је посебно важно код моралне основе природних права јесте да она обавезују све људе, не само оне унутар одређеног правног система. Пошто су универзална и неотуђива, природна права захтевају поштовање без обзира на то да ли постоји закон који их санкционише, па се тако право на живот мора поштовати, без обзира на постојање или непостојање државног законодавства које санкционише убиство. Наравно, закон и принуда могу бити корисни у осигуравању поштовања тих права, али морална обавеза постоји независно од тих механизма.

Из перспективе природног права, људи имају не само права, већ и моралне обавезе према другима. Ако је право на слободу природно прво, то значи да сваки човек има моралну обавезу да поштује слободу других, чак и без присиле закона. Ово се ослања на универзалну природу права, где су сви морално одговорни да делују у складу са природним поретком и добром других. Џон Финис у својој теорији снажно подржава ову идеју, истичући да моралне обавезе проистичу из природних права, чиме се повезује индивидуална слобода и одговорност према заједници. (*Finnis, 1982: 59-89*)

Према схватању Џона Финиса, људске вредности не могу се замислити без заједнице људских бића и делотворног правног система, међутим пошто је могуће да постојећи закони буду изопачени и противни општем добру, поставља питање обавезности таквог права. Зато он разликује правну од моралне обавезности, јер закони морално обавезују само уколико штите опште добро, а уколико су против општег добра, тим прописима у потпуности недостаје легитимитет. Дакле, према Финису, право представља скуп правила настала у циљу општег добра заједнице, односно своју теорију резимира на следећи начин: "Термин право се превасходно односи на правила настала у складу са правном регулативом, од стране одређеног и стварног ауторитета (који је и сам идентификован, и по правилу, устројен као установа путем правних правила) за потребе целокупног друштва и обезбеђена санкцијама у складу са правилима руковођеним јемствима за извршење од стране правосудних институција, где је овај скуп правила и институција управљен на разборито решавање било којег проблема координације у заједници у циљу општег добра те заједнице." (*Finnis, 1982: 59-89*)

Природна права, за разлику од права које прописује држава, не захтевају принуду да би била остварена. Њихова морална основа произилази из чињенице да су универзална, неотуђива и укореењена у људској природи. Дакле, она нису само правне норме, већ морални императиви који обавезују сваког појединца због њихове универзалне природе. Та права су израз моралног поретка који служи остваривању људског добра и стога заслужује поштовање, независно од државне принуде.

4. Природно право као основа за индивидуална права и заједничко добро

Суштина филозофије природног права код Томе Аквинског лежи у идеји да права појединаца морају бити усклађена са општим добром – *bonum commune*. Он друштво посматра као органски ентитет у којем сви чланови имају своје место и улогу, те верује да је циљ заједничког живота остварење врлине и среће. (Фасо, 2007: 158) Природна права, као што су право на живот, слободу, својину, свакако имају централно место у његовој теорији, али та права морају бити остварена унутар оквира који тежи општем добру.

За Тому Аквинског природни закон представља скуп моралних принципа који су доступни људском разуму и који се темеље на људској природи и сврси. Он верује да је природни закон укореењен у "вечном закону", тј. у Божијем плану за свет, и као такав, води људе ка срећи и остварењу. (AquinoT, 1999 I-II, q. 90, а. 3) Овај закон је универзалан и односи се на све људе, независно од њихових културних или друштвених разлика.

Међутим, природни закон не служи само заштити индивидуалних права – он је основа за изградњу праведног друштвеног поретка. "Заједничко добро", према Томи Аквинском, не значи пуко задовољавање потреба већине, већ обухвата целокупни развој заједнице и сваког појединца у њој. Управо зато се индивидуална права, иако су природна и неотуђива, остварују у контексту ширег друштвеног добра, односно "Добро једне особе мора се подредити општем добру." (AquinoT, 1999 I-II, q. 90, а. 3). Овде се поставља важна граница између апсолутног остваривања индивидуалних права и потребе да та права буду у складу са општим добром. На пример, право на својину може бити природно, али није апсолутно. У ситуацијама где би неограничено право на приватно власништво угрозило добробит заједнице, природни закон налаже да то право буде ограничено или модификовано. Ово разматрање

је релевантно и данас, у модерним расправама о праву на приватну својину, наспрам јавног интереса. На пример, у ситуацијама економске кризе, када је ресурсима потребно управљати на начин који користи већини, закон може ограничити употребу или дистрибуцију приватних ресурса зарад општег добра. Тома Аквински би аргументовао да такве мере, ако су у складу са природним законом и праведношћу, служе општем интересу и тиме доприносе хармонији између индивидуалних права и заједничког добра.

Дакле, полазећи од ове идеје, право није одвојено од моралних обавеза, већ право и обавезе се могу посматрати као два нераздвојива аспекта људског живота у заједници. То значи да остварење права не може бити потпуно ако није усклађено са моралном сврхом живота, што укључује и допринос заједничком добру.

4.1. Примена *bonum commune* у савременом друштву и праву

У савременом правном контексту, идеја општег добра и даље игра значајну улогу, посебно у разматрању друштвених политика које балансирају између индивидуалних слобода и заједничког интереса. На пример, питања као што су здравствена заштита, заштита животне средине и дистрибуција ресурса често се заснивају на начелима која су блиска идеји заједничког добра Томе Аквинског.

Концепт *bonum commune* такође се може повезати са модерном дискусијом о људским правима и друштвеним обавезама. Многи савремени правни теоретичари истичу права појединаца, као што су право на образовање или здравство и захтевају активно ангажовање државе и друштва како би се та права остварила. Ова идеја усклађује се са схватањем Томе Аквинског, да права нису само дата, већ се остварују кроз друштвену и моралну акцију усмерену ка општем добру. Право на слободу изражавања је основно природно право, али и оно може бити ограничено у случајевима када угрожава јавни ред или штети заједници. У том смислу, савремене државе, кроз своје правне системе, постављају ограничења која одражавају тежњу ка општем добру. Као што Тома Аквински тврди, "Закон не постоји због појединца, већ због заједнице." (Aquino T, 1999 I-II, q. 90, a. 2)

Поред правне димензије, концепт заједничког добра има и снажну моралну димензију. Полазећи од идеја Томе Аквинског, природна права су део Божанског плана за људе, али њихово остварење захтева моралну одговорност сваког појединца. Појединац није само носилац права,

већ и морални агент који треба да доприноси општем добру кроз своје поступке. Ова морална димензија може се повезати са савременим концептом друштвене одговорности, где се од појединаца и корпорација очекује да делују на начин који доприноси добробити шире заједнице.

Уопштено говорећи, идеја *bonum commune* пружа темељ за разумевање како се природна права остварују кроз природни закон. Она истиче да индивидуална права нису изолована или апсолутна, већ се остварују кроз хармонизацију са заједничким добром. У савременом контексту, ова филозофија и даље има значајну примену, нарочито у балансирању између индивидуалних слобода и друштвених одговорности, јер да би се у потпуности реализовала, природна права морају бити део ширег моралног и правног поретка који тежи општем добру.

5. Природна права и позитивно право: Хармонија или сукоб?

Једна од најзначајнијих тема којом се бави теорија права јесте однос између природног права и позитивног права. Природно право, укоренено у људској природи и универзалним моралним начелима, обавезује све људе независно од државе, културе или политичког система у коме живе, па би с обзиром на овакав универзални карактер природних права, позитивно право требало да буде рефлексција природног права – односно да закони који се доносе у оквиру једне државе буду у складу са природним правима како би се осигурала праведност и морални поредак. У идеалним условима, позитивно право је инструмент кроз који се природна права остварују у конкретној друштвеној реалности.

Природно право као универзални морални оквир обухвата принципе који су примењиви на све људе, без обзира на њихов културни, национални, верски или расни идентитет. У својој суштини, оно превазилази правне системе и делује као надзаконски стандард, постављајући принципе који су по својој природи апсолутни и праведни. Ова карактеристика, природно право ставља у посебан однос према позитивном праву, које се темељи на законима и нормама појединих држава и друштава. За разлику од позитивног права, природно право није формално успостављен систем правила, већ смерница за оцену праведности постојећих закона.

Кроз историју, природно право је деловало као критеријум за оцену позитивног права, често инспиришући реформе и промене у законодавству како би закони постали праведнији и ближи универзалним вредностима. Када се норме природног права инкорпорирају у позитивно

право, оне постају његов саставни део, не само у моралном смислу већ и кроз законску примену. Међутим, степен у којем су принципи природног права присутни у позитивном праву варира зависно од правног система. Већа присутност принципа природног права унутар позитивног права доприноси праведности закона и оснажује заштиту универзалних вредности као што су људско достојанство, слобода и једнакост.

У том смислу, хармонија између природног и позитивног права, остварује се када закони рефлектују универзалне принципе и вредности природног права, чинећи позитивно право праведнијим и квалитетнијим. Међутим, када позитивни закони одступају од тих принципа, долази до сукоба у којем природно право делује као коригујући фактор, указујући на потребу за реформом закона како би се заштитила темељна људска права и правда.

Ипак, реалност често показује да позитивно право није увек у складу са природним правима, што може довести до сукоба између та два система. Када позитивни закони крше природна права, долази до тога да се "легитимно" одузимају основне слободе људима, због чега би позитивно право требало увек да буде усклађено са природним правом, односно да служи као средство остваривања универзалних моралних принципа природног права.

У идеалном друштву, позитивно право би требало да буде обликовано у складу са природним правом, како би законодавни оквир служио као гарант природних права. Када позитивни закони осигуравају права као што су право на живот, слободу, власништво и једнакост, онда постоји хармонија између природног и позитивног права. Ова хармонија омогућава да се морални императиви природног права препознају и заштите кроз законодавне и правосудне институције.

Један од теоретских приступа односу између природног и позитивног права је да позитивно право треба да представља "минимум моралности", односно да позитивни закони обезбеђују основни оквир који гарантује заштиту природних права. Херберт Харт истиче да позитивно право мора садржати основне моралне вредности како би било легитимно и поштовано. (Харт, 2013: 251-27) Другим речима, закон мора барем минимално рефлектовати природно право како би се остварила праведност у друштву. У том смислу, позитивно право треба да функционише као средство за остварење моралних циљева постављених природним правом. На тај начин, природна права остају темељ за обликовање закона, али и корективни фактор у случајевима када позитивни закони одступају од праведности.

Када говоримо о односу између права и моралности, важно је споменути и схватање Густава Радбруха, који је развио свој став о односу између права и правде након ужаса Другог светског рата и злочина који су почињени у име законитости, али против морала. Његова чувена "Радбрухова формула" тврди да је закон који у значајнијој мери одступа од правде не само неправедан, већ се не може сматрати законом. (Радбрух, 2016: 266-275) Радбрух сматра да постоји тачка у којој позитивно право, чак и ако је формално на снази, губи своју обавезујућу снагу ако се драстично удаљи од основних моралних принципа. Овај став подржава идеју да позитивно право мора бити у складу са природним правом и основним моралним вредностима.

Према Радбруху, праведност је врховни циљ права, и позитивно право које занемарује основна природна права постаје само инструмент неправде. Он је развио своје ставове као реакцију на нацистичке законе који су формално били у складу са позитивним правом, али су озбиљно кршили основна људска права и моралне принципе. Ова критика позитивног права подржава аргумент да природна права служе као "корективни фактор", односно као мера исправности позитивних закона. (Радбрух, 2016: 175)

На тај начин, природна права, као што су право на живот, слободу и достојанство, остају универзални стандард који поставља темељ за законодавство. Када позитивно право одступа од тих основних вредности, природна права пружају морални оквир за њихово преиспитивање и корекцију. Овде видимо хармонију између позитивног и природног права, али и потенцијални сукоб када позитивни закони занемарују основне људске вредности и права.

Радбрухова теорија показује да позитивни закон није апсолутан и да се мора испитивати у светлу природног права. Када позитивно право одступи од моралних начела, мора се признати приоритет правде и моралности, како би се обезбедило поштовање основних људских права.

5.1. Правно - филозофско утемељење и остваривање природних права

У савременом друштву, природна права често се преносе у позитивно право кроз уставе, законе и међународне уговоре. На тај начин, принципи природног права, као што су право на живот, слободу и једнакост, постају основа за правне и институционалне системе широм света. Пример таквог процеса је Универзална декларација о људским правима и

основним слободама, која је поставила темеље за многе уставе и законе у различитим државама који почивају управо на идеји природних права, која се на овај начин остварују кроз институције и законодавство које формално препознаје те моралне принципе. Овим међународним актом, природна права су и формално призната као универзална и морална вредност, која захтева заштиту кроз правне институције.

Осим формалног утемељења у позитивном праву, судови играју кључну улогу у заштити и реализацији природних права. У многим правним системима, судије користе моралне и филозофске принципе природног права као водиле при тумачењу закона и основ за доношење пресуда, посебно када закон није јасан или је у сукобу са темељним људским правима. Тако судови доносе олуке које прелазе оквир позитивног права и ослањају се на правду и моралну обавезу да се заштите природна права. Право на слободу говора често се штити судским пресудама које тумаче природна права као универзалне вредности, односно када постоји сукоб између индивидуалних права и државних интереса. Судови ово право тумаче као универзалну вредност која не зависи од законодавства одређене државе, већ произилази из моралне обавезе да се људима омогући изражавање сопствених мисли и ставова. На тај начин природна права добијају конкретну правну заштиту кроз судске механизме, чак и у ситуацијама када закони могу бити недовољно јасни.

Једна од најважнијих институција за заштиту природних права јесте Међународни суд правде (*International Court of Justice*), који делује као главни судски орган Уједињених нација. Поред међународних споразума и конвенција, суд користи и правду као универзалну вредност при доношењу одлука. Према Статуту Међународног суда правде, у основне изворе права, поред међународних споразума и конвенција наводе се и општи принципи права које признају цивилизоване нације, који према неким мишљењима представљају општа правна начела која произилазе из објективног права, и као таква, на лествици извора права треба да буду изнад међународних правних правила. Иако се у Статуту Међународног суда правде, правда експлицитно не наводи као извор права, општи принципи права, као што су морални правни принципи препознати у различитим правним системима, могу се тумачити као рефлексивна универзална правда.

Ова универзална правда може се сматрати темељом за судске одлуке када формални извори права не пружају довољно јасан одговор у циљу заштите људских права, те суд у својој функцији често користи правду као основни морални и универзални принцип приликом доношења

пресуда. У том контексту, правду тумачимо као универзални принцип који осигурава поштовање основних природних права у случајевима где позитивно право није довољно јасно. У спорним питањима између држава, Међународни суд правде се може ослонити на идеју правде како би заштитио интересе појединаца и осигурао да одлуке буду у складу са моралним стандардима који надмашују националне законодавне оквире. Природна права тако проналазе своју заштиту не само у домаћим судовима и уставима, већ и у међународним институцијама као што је Међународни суд правде, који често делује као гарант поштовања универзалних вредности у међународном праву. Овај судски орган, кроз своје пресуде, доприноси остваривању природних права, истовремено штитећи моралне принципе који су у основи тих права.

6. Закључак

Природна права, заснована на идејама универзалности и моралне обавезе, представљају темељ праведног друштва. Њихова суштина не лежи у пукој законској заштити, већ у моралном императиву који проистиче из саме људске природе. Ова права су универзална и неотуђива, јер нису производ друштвеног уговора или позитивног закона, већ одраз основних вредности које деле сва људска бића. У том контексту, природно право делује као етички оквир који надмашује законе створене у појединим историјским или политичким условима.

Истраживање односа између природног и позитивног права показало је да хармонија између ова два система није увек постигнута. Иако би позитивно право у идеалним условима требало да рефлектује природно право, често долази до сукоба када закони државе не одговарају основним моралним принципима. Када дође до таквог раскорака, природна права играју улогу корективног механизма, указујући на потребу да се закони прилагоде праведности и моралу. Примери из историје, као што је Радбрухова критика нацистичких закона, показују колико је важно да закони буду усклађени са правдом и моралним принципима, јер у противном губе своју легитимност.

У савременим правним системима, судови имају важну улогу у заштити природних права, посебно у случајевима када позитивни закони нису довољно јасни, или су чак у супротности са правима појединаца. Судска пракса, као што је улога Међународног суда правде, показује како универзални принципи правде могу надмашити националне законе и осигурати да права која произлазе из природног закона буду заштићена

на глобалном нивоу. Ово наглашава важност моралне димензије у тумачењу и примени закона, чиме се природна права не само афирмишу, већ и активно штите.

Поред законских оквира, остваривање природних права зависи и од моралне одговорности појединаца и друштва у целини. Закони могу поставити оквире, али је на сваком појединцу да активно препозна и поштује права других, како би друштво могло да функционише на темељима праведности и солидарности. У том смислу, природна права нису само индивидуалне привилегије, већ морални задатак свих чланова заједнице.

И на крају, природно право се не сме посматрати само као теоријски концепт, већ као живо начело које треба да води креирање закона и социјалних институција. Његова способност да буде коректив за позитивно право, као и његова улога у успостављању моралних стандарда, чини га незаобилазним у дискусији о праведности и људским правима. Хармонија између природног и позитивног права може бити тешка за постизање, али је кључна за обезбеђивање истинске правде и поштовања људског достојанства у свим друштвима.

Литература

Aquino, T. (1999). *Summa Theologiae*. San Paolo: Edizioni San Paolo;

Лок, Џ. (2002). *Две расправе о влади*. Београд: Утопија;

Радбрух, Г. (2016). *Филозофија права*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду;

Радбрух, Г. (2016). *Законсконеправо и надзаконскоправо*, у књизи: Радбрух Густав, *Филозофија права*. Београд: стр. 266-275;

Фасо, Г. (2007). *Историја филозофије права*. Подгорица: ЦИД;

Finnis, J. (1980). *Natural Law and Natural Rights*. London: Oxford University Press;

Hartmann, N. (2004). *Ethics*. New Brunswick: Transaction Publishers;

Харт, Х. (2013). *Појам права*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, Службени гласник

Jelena Katrina, LL.M.,
PhD student,
Faculty of Law, University of Niš

NATURAL LAW AS A FRAMEWORK FOR EXERCISING NATURAL RIGHTS

Summary

This paper explores the nature and role of natural law in exercising natural rights, with specific reference to their grounds in morality and universality. Given the fact that natural law is a set of universal moral principles, the author analyzes how natural law lays the foundations for human rights that do not depend on positive laws or state legal systems. Natural rights, such as the right to life, liberty, and dignity, are universal moral imperatives that are binding for all people, regardless of the specific legal order. Correlating different philosophical conceptions, the author examines the relationship between natural and positive law, highlighting the importance of natural law as a corrective factor for positive law. In ideal circumstances, positive law should reflect natural laws, but conflicts often arise when laws deviate from universal moral principles. The author analyzes philosophical and legal theories, including the thoughts of Thomas Aquinas, John Locke, and Gustav Radbruch, with the aim of demonstrating that positive laws lose legitimacy when they are in conflict with natural law. Natural rights, as an expression of universal justice, serve as the grounds for rectifying unjust laws. Although natural rights are often incorporated in legal frameworks through positive law, they derive their true strength from universal moral principles that apply to all people. Therefore, the author emphasizes that natural law should be understood as a living moral framework that guides the creation and application of laws to ensure justice and respect for human dignity.

Keywords: natural law, natural rights, moral imperative, universality of rights, moral obligation.